

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

The Development of Training Course Enhancing Leadership for Lower Secondary
Students at Bansuanudomvittaya School, Chonburi Province

Received: 3 ก.พ. 2564

Revised: 9 ธ.ค. 2564

Accepted: 13 ธ.ค. 2564

พลธาวิน วัชรธำรงค์¹, ศศินันท์ ศิริธาดากุลพัฒน์² และ นีรชา จุมพล³

Pholthawin Wacharadhorntumrong¹, Sasinan Sirithadakunlaphat² and Niracha Chumphol³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี และ 2) ประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ โดยมุ่งเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนก่อนและหลังการฝึกอบรม ทักษะภาวะผู้นำ และความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม ประชากร ได้แก่ นักเรียนทั้งหมด 1,125 คน และกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้นำนักเรียนซึ่งเป็นคณะกรรมการนักเรียน โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา ปีการศึกษา 2563 จำนวน 30 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามความต้องการฝึกอบรมของนักเรียน 2) แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรภาวะผู้นำนักเรียน 3) หลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำของนักเรียน 4) แบบทดสอบวัดความรู้ 5) แบบประเมินทักษะภาวะผู้นำ 6) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที่ (t-test) แบบ Dependent Samples ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผลจุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา ระยะเวลา กิจกรรม สื่อและอุปกรณ์ และการวัดผลและประเมินผล ความรู้เรื่องภาวะผู้นำของนักเรียนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนอยู่ในระดับมากและความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร, หลักสูตรฝึกอบรม, ภาวะผู้นำนักเรียน

Abstract

The objectives of this research were to 1) develop a training course to enhance leadership for lower secondary students at Bansuanudomvittaya school and 2) evaluate the use of training course to enhance leadership by focusing on comparing knowledge of leadership for students before and after

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี อีเมล: pholthawin@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

³ ครูโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

¹ Director of Bansuanudomvittaya School, Chonburi Province, Email: pholthawin@gmail.com

² Assistant Professor, Ed.D. Lecturer in Faculty of Education, Burapha University

³ Teacher of Bansuanudomvittaya School, Chonburi Province

the training, leadership skills and satisfaction towards the training course. The population consisted of 1,125 students and the sample group was a group of 30 student leaders who were the student committee of Bansuanudomvittaya school in academic year of 2020, selected by purposive sampling. The research tools were 1) a questionnaire on the training needs of students, 2) an interview form with those involved in the course development for student leadership, 3) student leadership training course, 4) knowledge test, 5) leadership skills Assessment Questionnaire, and 6) satisfaction questionnaire on training course. The statistics used to analyze the data were frequency, percentage, mean, standard deviation and t-test (Dependent Samples). The results were found that the development of a leadership training course for students consisted of 4 steps: a study of basic information; training course development, course implementation, and evaluation. The training course contained 7 components: principles and rationales, objectives, content structure, duration, activities, media and materials, and measurement and evaluation. The students' leadership knowledge after training was significantly higher than before training at level of .01. The students' leadership skills were at a high level. And the satisfaction towards the training course was at a high level.

Keywords: Course development, Training course, Student leadership

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบันนับว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความก้าวหน้าวิทยาการสมัยใหม่ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต การทำงาน และการเรียนรู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีผลต่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะเพื่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม การศึกษาจึงกลายเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาประเทศให้สามารถเข้าสู่การแข่งขันในเวทีโลกในทุกรูปแบบ และทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงควรจัดให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาสาระวิชาและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดทักษะ ประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นแบบร่วมมือร่วมใจส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงบทบาท การเป็นสมาชิก ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การเรียนรู้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ระบุว่า “เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปัน เอื้ออาทร และสมานฉันท์โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนให้ได้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองทุกขั้นตอน” (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชลบุรี เขต 1, 2563: 7)

การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งหนึ่งในทักษะที่มีความสำคัญ ได้แก่ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork & Leadership) (วิจารณ์ พานิช, 2556: 16) ซึ่งทักษะนี้นับว่ามีความสำคัญต่อบุคคลที่เป็นหัวหน้ากิจกรรม คณะกรรมการดำเนินงาน และผู้นำนักเรียนอย่างมาก หากบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งจากกลุ่มให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำ รวมทั้งมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นที่ใช้อำนาจในทางที่ถูกต้องและภาวะผู้นำนั้นยังส่งผลต่อการยอมรับนับถือจากสมาชิกหรือผู้ร่วมกิจกรรม ทำให้ผู้นำสามารถประสานความคิดและระดมพลังทำงาน แก้ปัญหาได้ โดยที่ทักษะการเป็นผู้นำนั้นสามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ตั้งแต่วัยเด็ก และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลต่อความสามารถในการบริหารจัดการงานต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีในฐานะผู้นำ โดยการใช้ทักษะภาวะผู้นำอย่างไรก็ตามการพัฒนาภาวะผู้นำสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การใช้การรับรู้ด้วยตนเอง การรักษาวินัย การจัดทำโปรแกรม

พัฒนาความเป็นผู้นำ และการให้การศึกษาโดยการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมและสร้างประสบการณ์ในงาน และการสอนในอันที่จะส่งผลทำให้บุคคลมีความสามารถสูงขึ้น (ทศนพรธม จิรารักษ์, 2559: 1-2) ซึ่งหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะภาวะผู้นำที่พัฒนาขึ้นนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้นำนักเรียนในด้านการทำงาน การสร้างความเชื่อมั่น การทำงานอย่างเป็นระบบ เพิ่มความสามารถ และประสิทธิภาพของการทำงานเป็นทีมของนักเรียนที่ปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการนักเรียน และช่วยแก้ปัญหาการทำงานที่ขาดการมีส่วนร่วม และการแสดงบทบาทผู้นำนักเรียนที่ชัดเจน และมีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย

โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ตั้งอยู่เลขที่ 99/5 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2563 มีนักเรียนทั้งสิ้น 1,125 คน โดย ได้กำหนดปรัชญาไว้ดังนี้ “ปัญญา นรานัน รตนัน ปัญญาคือแก้วสารพัดนึก” คำขวัญหรืออัตลักษณ์ของโรงเรียนคือ “เด็กดี มีความรู้ อยู่อย่างมีความสุข” และวิสัยทัศน์ คือ “โรงเรียนเป็นสถานศึกษาชั้นนำยุคใหม่ (Leading school) ที่มีคุณภาพระดับมาตรฐานสากล (World Class Standard) นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะตามหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา มีทักษะความเป็นผู้นำ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก ดำรงชีวิตแบบพอเพียงและมีความสุข สามารถใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ (ICT) ในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 รองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยใช้การเรียนรู้ที่เน้นปฏิบัติอย่างหลากหลาย แบบ Active Learning เป็นฐานการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน” ดังนั้นการพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการบริหารจัดการและการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนทุกคน เด็บโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี (โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา, 2563: 2)

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นคณะกรรมการนักเรียนของโรงเรียนได้มีทักษะผู้นำที่มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต และสามารถนำไปพัฒนาพื้นฐานการทำงาน หรือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นในบทบาทผู้นำและผู้ตามที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

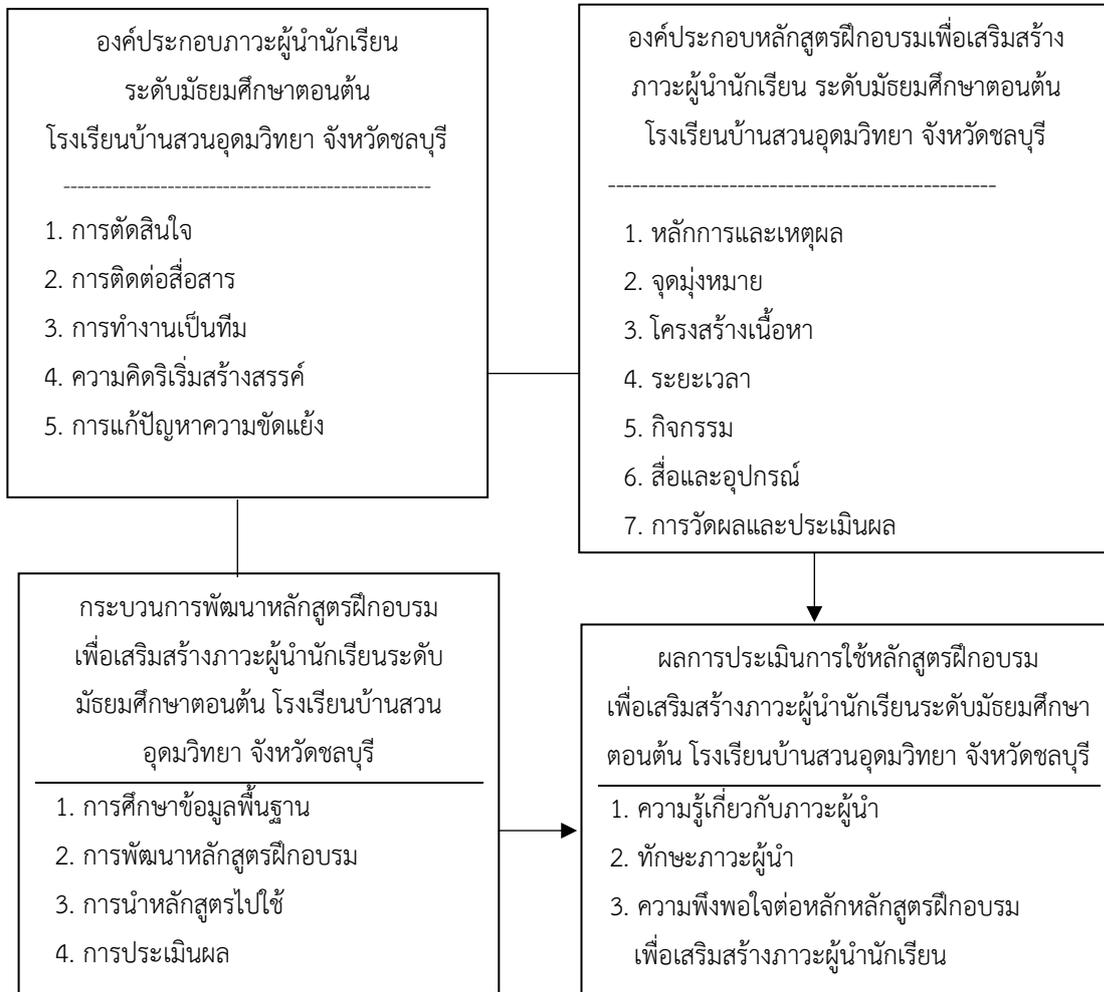
วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ โดยเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนก่อนและหลังการฝึกอบรม ทักษะภาวะผู้นำ และความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

กรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาให้เกิดความรู้ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ยิ่งขึ้นทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ โดยเฉพาะการพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนจะทำให้เด็กมีความรู้ คุณลักษณะและทักษะความเป็นผู้นำได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านการตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน

และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ดังนั้น ควรมีการจัดทำกิจกรรมและวิธีการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะภาวะผู้นำอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมของชูชัย สมितिไกร (2554: 41) ทศนพรรณ จิรารักษ์ (2559: 81-83) กานต์ธิดา ปัญจะทองคำ (2558: 7-9) วนิตา เลิศทองคำ (2560: 334-340) และลัดดาวัลย์ ศรีนิมิตแก้ว (2555: 5-11) ซึ่งได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิด การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนทั้งหมด จำนวน 1,125 คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำนักเรียนซึ่งเป็นคณะกรรมการนักเรียน โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา ปีการศึกษา 2563 จำนวน 30 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แบบสอบถามความต้องการฝึกรอบของนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด เกี่ยวกับความต้องการฝึกรอบ จำนวน 15 รายการ และข้อคำถามปลายเปิด เพื่อให้เสนอแนะข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมและนำมาหาค่าความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8-1.00 และข้อเสนอแนะจากข้อคำถามปลายเปิดโดยใช้การสังเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

2.2 แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรภาวะผู้นำนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรภาวะผู้นำนักเรียนตอบคำถามโดยเสรี นำแบบสัมภาษณ์นี้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบหาคุณภาพของเครื่องมือและนำมาหาค่าความสอดคล้องของความคิดเห็น จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าทุกข้อ มีค่า IOC เท่ากับ 1.00

2.3 หลักสูตรฝึกรอบภาวะผู้นำของนักเรียน เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นตามองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ หลักการ และเหตุผล จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา ระยะเวลา กิจกรรม สื่อและอุปกรณ์ และการวัดผลและประเมินผลโดยหลักสูตรฝึกรอบภาวะผู้นำนักเรียน มี 5 กิจกรรม ได้แก่ การตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งหลักสูตรฝึกรอบนี้ได้ผ่านการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน โดยพบว่าทุกรายการมีคะแนนอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

2.4 แบบทดสอบวัดความรู้ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ (Multiple choice) 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ สร้างขึ้นตามแนวทางของ ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2543: 14-18) และหาคุณภาพของแบบทดสอบโดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านตรวจสอบความเหมาะสม และจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ พบว่า มีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.24-0.66 ค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.28-0.76 และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับเท่ากับ 0.78

2.5 แบบประเมินทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 20 ข้อ ตามแนวทางของ บุญชม ศรีสะอาด (2558) ซึ่งตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมและนำมาหาค่าความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.84

2.6 แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกรอบภาวะผู้นำนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 10 ข้อ ซึ่งตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมและนำมาหาค่าความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.92

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.1 ประชุมชี้แจงนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับการฝึกรอบภาวะผู้นำนักเรียนของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา เพื่อสร้างความเข้าใจแนวทางการฝึกรอบและการปฏิบัติกิจกรรมตามหลักสูตรฝึกรอบภาวะผู้นำของนักเรียน

3.2 ทดสอบความรู้ก่อนอบรม โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักเรียน

3.3 ดำเนินการฝึกรอบนักเรียนตามหลักสูตรฝึกรอบที่พัฒนาขึ้น

3.4 ทดสอบความรู้หลังการอบรม โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักเรียน

3.5 เมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือน มีการประเมินทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน โดยใช้แบบประเมินทักษะภาวะผู้นำนักเรียน ที่สร้างขึ้น

3.6 ประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เข้าอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

4.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ก่อนการอบรมและหลังการอบรมเรื่องภาวะผู้นำนักเรียน วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ Dependent Samples

4.3 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการฝึกอบรม ทักษะภาวะผู้นำและความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.4 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะอื่น ๆ วิเคราะห์โดยการสังเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

สรุปผล

จากการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี ครั้งนี้สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

1.1 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล

1.2 หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา ระยะเวลา กิจกรรม สื่อและอุปกรณ์ และการวัดผลและประเมินผล

2. ผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

3. ผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับนักเรียน ก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรม โดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน

ผลการทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	\bar{x}	S.D.	t	Sig
ก่อนฝึกอบรม	30	20	10.47	2.08	15.376	.000**
หลังฝึกอบรม	30	20	15.47	1.17		

**p<.01

จากตาราง 1 แสดงว่า ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนหลังฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.1 ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนหลังจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

ตาราง 2 ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนหลังจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียน

ด้านที่	ภาวะผู้นำ	\bar{x}	S.D.	ทักษะผู้นำของนักเรียน
1	การตัดสินใจ	4.14	0.43	มาก
2	การติดต่อสื่อสาร	4.36	0.44	มาก
3	การทำงานเป็นทีม	4.43	0.48	มาก
4	ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	4.32	0.46	มาก
5	การแก้ปัญหาความขัดแย้ง	4.23	0.52	มาก
	รวมเฉลี่ย	4.30	0.47	มาก

จากตาราง 2 แสดงว่า ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนหลังจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี โดยรวมและทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

3.2 ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี

ตาราง 3 ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียน

ด้านที่	กิจกรรมตามหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ	\bar{x}	S.D.	ความพึงพอใจ
1	การตัดสินใจ	4.41	0.48	มาก
2	การติดต่อสื่อสาร	4.52	0.46	มากที่สุด
3	การทำงานเป็นทีม	4.54	0.42	มากที่สุด
4	ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	4.38	0.40	มาก
5	การแก้ปัญหาความขัดแย้ง	4.36	0.56	มาก
	รวมเฉลี่ย	4.44	0.46	มาก

จากตาราง 3 แสดงว่าความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียน หลังจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี ครั้งนี้มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยาในครั้งนี้พบว่า เป็นหลักสูตรที่มีองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา ระยะเวลา กิจกรรม สื่อและอุปกรณ์ และการวัดผลและประเมินผล ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของหลักสูตรจากแนวคิด ทฤษฎีด้านหลักสูตรจากนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านด้วยกัน ทำให้หลักสูตรการฝึกอบรมนี้มีองค์ประกอบเหมาะสมครบถ้วนตามหลักวิชาการ และเป็นการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ Saylor and Alexander (1981: 30-34) ผลการตรวจสอบองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมพบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีความสอดคล้องกันในทุกรายการ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุทธิรักษ์ พันภัยพาล (2559: 3-10) ที่ได้วิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมภาวะผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของทัศนพรพรณ จิราธิรักษ์ (2559: 81-83) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่าองค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

2. ผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

2.1 ความรู้เรื่องภาวะผู้นำของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี ก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม โดยพบว่าคะแนนหลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยการฝึกหรือหัวข้อการฝึกอบรมที่สร้างขึ้นนั้นเป็นการฝึกอบรมโดยใช้เทคนิคกระบวนการกลุ่ม และเรียนรู้แบบร่วมมือกัน ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ดี ผู้เข้าอบรมไม่ว่าจะเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา หรือนักศึกษามหาวิทยาลัยก็ตาม ต่างมีการเรียนรู้และพัฒนาความเป็นผู้นำผ่านการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน ดังที่ Dugan and Komives (2007: 3) ได้รายงานผลการวิจัยไว้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำนักศึกษา ควรได้จัดกิจกรรมและโปรแกรมการพัฒนาความเป็นผู้นำอย่างเหมาะสม นอกจากนี้แบบทดสอบเพื่อวัดความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ ได้สร้างขึ้นตามขั้นตอนของการสร้างแบบทดสอบตามหลักวิชาการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แบบทดสอบมีคุณภาพทั้งในด้านความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น ส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้ และเกิดความรู้ ความเข้าใจหลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกานต์ธิดา ปัญจะทองคำ (2558: 5-9) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่าความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2 ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหลังจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติและพัฒนาทักษะภาวะผู้นำจากการร่วมกิจกรรมตามหน่วยฝึกอบรมอย่างหลากหลาย โดยการให้ความรู้เชิงทฤษฎีก่อน และตามด้วยการสาธิต และการปฏิบัติแบบเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นให้ผู้เข้ารับการอบรมฝึกปฏิบัติอย่างหลากหลายและต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ช่วยให้เกิดความจำ และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามแนวคิดการเรียนรู้ การเรียนการสอน และการฝึกอบรมที่เน้นทักษะปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การมีสมรรถนะในการบริหารจัดการในเรื่องที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี (อธยา เมิตโสธง, 2563: 4-9) รวมทั้งแบบประเมินทักษะภาวะผู้นำที่สร้างขึ้นผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและพิจารณาแล้วมีความเห็นสอดคล้องกันทุกรายการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของทัศนพรพรณ จิราธิรักษ์ (2559: 5-7) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง

ภาวะผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่าทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

2.3 ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องมาจาก ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมตามหน่วยการเรียนรู้ ฝึกอบรมอย่างหลากหลาย น่าสนใจ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และนักเรียนเรียนรู้เป็นทีมร่วมกับเพื่อน ๆ แบ่งปันความคิด ส่งเสริมความร่วมมือ และทำงานเป็นทีม ทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กานต์ธีรา ปัญจะทองคำ (2558: 5-9) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่าความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรี ครั้งนี้มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมได้ ดังนั้นโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ขยายผลในการพัฒนาผู้เรียนให้มีภาวะผู้นำให้กว้างขวางต่อไป

1.2 จากผลการวิจัยที่พบว่า ทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนอยู่ในระดับมาก ซึ่งนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรมต่อเนื่อง จึงถือได้ว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฝึกอบรมสามารถสร้างความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหา ร่วมกันได้ ดังนั้นควรมีการจัดหากิจกรรมและวิธีการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

1.3 จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา จังหวัดชลบุรีนั้น ควรมีการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดภาวะผู้นำ ที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียน ในอันที่จะทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อหลักสูตรการฝึกอบรม กิจกรรม หรือการร่วมกิจกรรมตามหน่วยฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ และองค์ประกอบภาวะผู้นำ นักเรียนมิติอื่น ๆ

2.2 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำนักเรียนโรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำนักเรียนโดยมุ่งเน้นกระบวนการ และมวลประสบการณ์ที่เกิดจากกิจกรรมสร้างสรรค์ โดยไม่ยึดเนื้อหาสาระที่กำหนด

เอกสารอ้างอิง

กานต์ธีรา ปัญจะทองคำ. (2558). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย*.

วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
ชูชัย สมิทธิโก. (2554). *การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทัศนพรรณ จิราธิกร. (2559). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น*

ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัตกรรมการบริหารการศึกษา. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- บุญชม ศรีสะอาด. (2558). การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ลัดดาวัลย์ ศรีนิมิตแก้ว. (2555). รายงานการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะภาวะผู้นำสำหรับคณะกรรมการสโมสรนักศึกษา คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพฯ.
- โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา. (2563). รายงานผลการประเมินตนเอง ปีการศึกษา 2562. ชลบุรี: โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2543). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วนิดา เลิศทองคำ. (2560). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเยาวชนของสภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน. ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ตถาตา พับลิเคชั่น.
- สุทธิรักษ์ พันภัยพาล. (2559). การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1. (2563). รายงานผลการจัดการศึกษาประจำปีการศึกษา 2562. ชลบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1.
- อัยยา เม็ดไธสง. (2563). สมรรถนะในการบริหารจัดการชั้นเรียนของนักศึกษาครูสังคมศึกษา. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 14(1), 172-182.
- Dugan, J. P. and Komives, S. R. (2007). *Developing leadership capacity in college students: Findings from a national study*. A Report from the Multi-Institutional Study of Leadership. College Park, MD: National Clearinghouse for Leadership Programs.
- Saylor, J. G. and Alexander, W. M. (1981). *Curriculum Planning for Better Teaching and Learning* (4th ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.